Gráfok ábrázolása- gyakorlati anyag ^{1}

TARTALOMJEGYZÉK

Definíciók átismétlése	2
Ábrázolási módok	2
A gráf szöveges megadása	3
Gráf ábrázolása a számítógépeken	3
Ábrázolással kapcsolatos gyakorló feladatok	5
Szomszédossági listás (éllistás) ábrázolás felépítése csúcsmátrixból	5
Befok-kifok előállítása szomszédossági listával ábrázolt gráfon	5
Transzponált gráf felépítése	6
Transzponálás "helyben" (haladóbb feladat)	6
Különbség gráf	8
Komplementer gráf	9
Szorgalmi házi feladatok	10
G² gráf előállítása csúcsmátrixra, szomszédossági listára	10
Abszolút nyelő csúcs keresése csúcsmátrixos ábrázolású irányított gráfban	11

¹ Készítette: Veszprémi Anna

DEFINÍCIÓK ÁTISMÉTLÉSE

Mielőtt megnézzük az ábrázolással kapcsolatos feladatokat, ismételjük át az előadáson hallott, gráfokkal kapcsolatos fontosabb, ide vágó definíciókat:

Gráf definíciója:

Gráf alatt egy G = (V,E) rendezett párost értünk, ahol V a csúcsok (vertices) tetszőleges, véges halmaza, $E \subseteq V \times V \setminus \{(u,u) : u \in V\}$ pedig az élek (edges) halmaza. Ha $V = \{\}$, akkor üres gráfról, ha $V \neq \{\}$, akkor nemüres gráfról beszélünk.

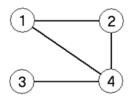
Megjegyzés: a definícióból két fontos dolog következik: a gráfokban, amelyekkel foglalkozni fogunk, nincsenek hurokélek, és nincsenek párhuzamos élek, azaz bármely két csúcs között legfeljebb egy éle lehet a gráfnak.

Az ábrázolásnál lényeges lesz, hogy a gráfunk irányított, vagy irányítatlan. Nézzük a definíciókat:

Irányítatlan gráf definíciója:

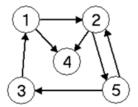
A G = (V,E) gráf irányítatlan, ha tetszőleges $(u,v) \in E$ élre (u,v) = (v,u).

Azaz, ha (u, v) létezik, akkor (v, u) él is létezik, mindkét élt ábrázolni kell!

Irányított gráf definíciója:

A G = (V,E) gráf irányított, ha tetszőleges (u, v); $(v, u) \in E$ élpárra $(u, v) \neq (v, u)$. Ilyenkor azt mondjuk, hogy az (u, v) él fordítottja a (v, u) él, és viszont.

Út definíciója:

A G = (V;E) gráf csúcsainak (V) egy $\langle u_0; u_1; ::: u_n \rangle$ ($n \in N$) sorozata a gráf egy útja, ha tetszőleges $i \in 1..n$ -re $(u_{i-1}, u_i) \in E$. Ezek az (u_{i-1}, u_i) élek az út élei. Az út hossza ilyenkor n, azaz az utat alkotó élek számával egyenlő.

ÁBRÁZOLÁSI MÓDOK

A gráfábrázolásoknál a G = (V,E) gráfról általában föltesszük, hogy $V = \{1, ..., n\}$, ahol n = |V|, azaz hogy a gráf csúcsait egyértelműen azonosítják az 1..n sorszámok.

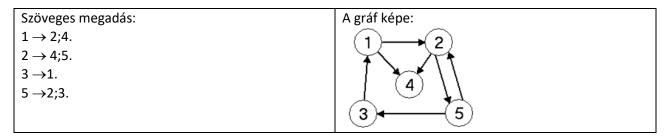
Jelölhetjük a gráf csúcsait az angol ábécé kisebtűivel is: a=1...v=26 azonosítják a gráf csúcsait.

Az ábrázolásainknál, és az ezeken futó algoritmusoknál a hatékonyság miatt nagyon lényeges, hogy a csúcs egyben egy sorszámot is jelent, azaz konstans időben tudunk tetszőleges csúcsot beazonosítani a gráfban.

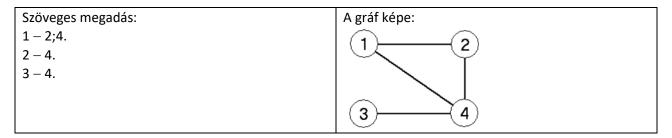
A gráf szöveges megadása

Egy gráfot megadhatunk szöveges leírással, vagy rajzzal szemléltethetjük. A tárgy a következő szöveges leírást használja:

G irányított gráf

G irányítatlan gráf

Ez utóbbinál figyeljük meg, hogy a szöveges megadás az (u,v) = (v,u) élt csak egyszer adja meg.

Gráf ábrázolása a számítógépeken

Olyan ábrázolásra van szükség, melyet a gráfokkal kapcsolatos algoritmusok hatékonyan tudnak használni. Az algoritmusok, amelyeket tanulni fogunk, a gráf egy csúcsának feldolgozáskor a csúcs "szomszédait" fogják meglátogatni. (Egy *u* csúcs szomszédjainak azokat a csúcsokat tekintjük, melyekhez vezet él a gráfban, azaz ha létezik (*u*,*v*) él, akkor *v* az *u* szomszédja.) Így az ábrázolásnak ezt kell hatékonyan támogatnia.

Két ilyen gyakran használt, hatékony ábrázolást fogunk tanulni:

- Szomszédossági mátrixos (csúcsmátrixos, vagy adjacency mátrixos) ábrázolás: a gráfot egy n x n-es bitmátrix ábrázolja (n=|V|), legyen a neve: A. A ∈ bit^{nxn}, A[i,j] = 1, ha van (i,j) él a gráfban, 0 egyébként. Az i csúcs szomszédjainak bejárása Θ(n) költségű: a mátrix i-dik sorát kell végig járni. Úgynevezett "sűrű" gráfoknál célszerű ezt az ábrázolást használni, amikor |E| ∈ Θ(n²).
- Szomszédossági listás ábrázolás (éllistás listás): az i csúcs szomszédjait egy egyszerű lista (fejelem nélküli, egyirányú) ábrázolja. A lista elemek Edge típusúak. A listák kezdő pointerei (nem fejelemei!) egy n méretű, Edge* típusú tömbben vannak, legyen a neve: A. A ∈ (Edge*)ⁿ. Az i csúcs szomszédjait úgy érhetjük el, hogy bejárjuk az A[i] pointerű listát. Ennek költsége: O(n). Fontos, hogy a listák első elemére mutató pointerek egy tömbben vannak elhelyezve, így konstans időben érhetjük el a listák kezdő pointerét.

Az Edge típus UML leírása:

Edge
+v : N
+next: Edge*

Nem lényeges tulajdonság, de az áttekinthetőség miatt a listákat csúcs szerint növekvően rendezve szoktuk ábrázolni. Ez egy adott szomszéd keresését még gyorsíthatja is.

Nézzük meg a példa gráfok ábrázolását:

Irányított gráf

Szöveges megadás:

 $1 \rightarrow 2;4$.

 $2 \rightarrow 4;5$.

 $3 \rightarrow 1$.

5 →2;3.

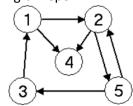
Csúcsmátrix:

	1	2	3	4	5
1	0	1	0	1	0
2	0	0	0	1	1
3	1	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0
5	0	1	1	0	0

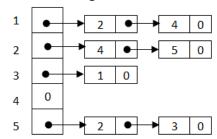
$$A[i,j] = 1 \leftrightarrow (i,j) \in E$$

A/1 jelzi majd, hogy A egy egytől indexelt mátrix.

A gráf képe:

Szomszédossági lista:

A[i] azon egyszerű lista első elemére mutat, amely i csúcs szomszédjait tartalmazza. A lista elemei Edge típusúak, így a tömb egy eleme, azaz A[i]: Edge* típusú!

A/1 jelzi majd, hogy A egy egytől indexelt tömb.

Irányítatlan gráf

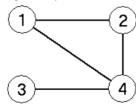
Szöveges megadás:

1 - 2;4.

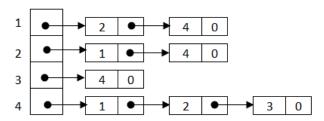
2 - 4.

3 - 4.

A gráf képe:

Szomszédossági lista:

FONTOS: az élek mindkét irányban szerepelnek.

Csúcsmátrix:

	1	2	3	4
1	0	1	0	1
2	1	0	0	1
3	0	0	0	1
4	1	1	1	0

Mindig szimmetrikus mátrix, így nagy gráfok esetén helytakarékosan szokták a mátrixot ábrázolni: csak a főátló alatti elemeket ábrázoljuk egy egydimenziós tömbben, sorfolytonosan elhelyezve.

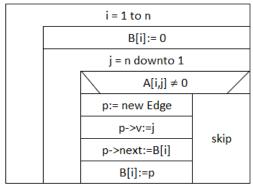
ÁBRÁZOLÁSSAL KAPCSOLATOS GYAKORLÓ FELADATOK

Szomszédossági listás (éllistás) ábrázolás felépítése csúcsmátrixból

Adott egy irányított gráf csúcsmátrixos ábrázolása az A/1 : bit[n,n] mátrixban. Készítsük el a gráf szomszédossági listás ábrázolását a B/1 : Edge*[n] tömbben. Az éllisták legyenek csúcs szerint rendezettek. Műveletigény. $O(n^2)$, ahol n=|V|.

Megoldás ötlete: soronként bejárjuk a mátrixot. Az i-dik sor feldolgozásakor az i csúcsból induló éllistát kell előállítani. Ha az i-dik sort 1..n irányban járjuk be, akkor az új elemet mindig a lista végére kellene fűzni, hogy növekvően rendezett listát kapjunk. Ezért kellene egy plusz pointer, ami mindig a lista utolsó elemére mutat. Ha a sort fordítva, n..1 irányban dolgozzuk fel, akkor viszont mindig a lista elejére kell fűzni az új elemet, így nincs szükség a lista végének nyilvántartására.

Csúcsm_éllista(A/1:bit[n,n],B/1:Edge*[n])

i-dik csúcs éllistájának felépítése
pointer null-ra állítása
fordítva haladunk, így ha mindig az éllista elejére
vesszük fel az új elemet, csúcs szerint
növekvően rendezett listát kapunk.
(i,j) élt találtunk a gráfban:
új listaelem létrehozása, befűzése az éllista
elejére.

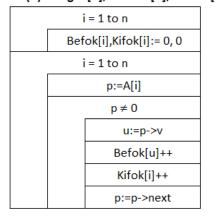
A műveletigény könnyen látszik: a külső ciklus n iterációt végez, a belső ciklus szintén, az él előállítására viszont csak akkor van szükség, ha a mátrix elem 1 értékű, ezért a belső ciklus igaz ága legfeljebb n^2 -szer hajtódik végre.

Befok-kifok előállítása szomszédossági listával ábrázolt gráfon

Adott egy irányított gráf szomszédossági listás ábrázolása az A/1 : Edge*[n] tömbben. Adottak még a Befok/1 : N[n] és Kifok/1 : N[n] tömbök. Állítsuk elő a gráf csúcsainak befokát és kifokát a Befok és Kifok tömbökben. Befok[i]= hány él mutat i csúcsba, Kifok[i]= hány él indul i csúcsból. A példa gráfra Befok[1]=1 és Kifok[1]=2 lenne. Műveletigény: $\Theta(n+m)$, ahol n=|V| és m=|E|.

Megoldás ötlete: feltöltjük nullával a kifok, befok tömböket. Egyszer végig járjuk az éllistákat. Amikor az A[i] éllistát dolgozzuk fel, akkor a listában szereplő élek (i,p->v) élt jelentenek, tehát i csúcs kifokát és p->v csúcs befokát kell megnövelni.

Befok_kifok(A/1:Edge*[n],Befok:N[n],Kifok:N[n])

Eredmény tömbök feltöltése
nullával.

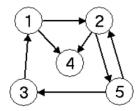
Éllista bejárása p pointerrel.

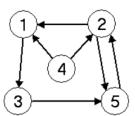
(i,u) élt találtunk:
u befokát,
i kifokát növeljük.
p pointer tovább lép.

Műveletigény: az első ciklus műveletigénye $\Theta(n)$, a második ciklus első lépése n-szer fog végrehajtódni, míg a belső ciklus az élek számával arányos, azaz $\Theta(m)$ műveletigényű, azaz összességében: $\Theta(n+m)$

Transzponált gráf felépítése

Adott egy irányított gráf szomszédossági listás ábrázolása az A/1 : Edge*[n] tömbben. Állítsuk elő a gráf transzponáltját az AT/1 : Edge*[n] tömbben. Az éllisták legyenek csúcs szerint rendezettek mindkét ábrázolásban. Irányított gráf transzponáltja: a csúcsok ugyanazok, de az élek iránya fordított, azaz ha az eredeti gráfnak volt (u,v) éle, akkor és csak akkor a transzponált gráfnak lesz (v,u) éle. Műveletigény: $\Theta(n+m)$, ahol n=|V| és m=|E|.

Megoldás ötlete: feltöltjük null pointerrel az AT tömböt. Bejárjuk a gráf éllistáit. Az A[i] éllista feldolgozása közben (i,p->v) éleket dolgozunk fel (p pointer mutat az éppen feldolgozott lista elemre), azaz a transzponált gráfot ábrázoló adatszerkezetbe egy (p->v,i) élt kell felvennünk. Rendezettség kérdése: ha i-vel 1..n irányban járjuk be az A[] tömböt, akkor a transzponált gráfban mindig a p->v csúcs éllistájának végére kellene fűzni az új listaelemet. Ha minden esetben elmegyünk a lista végére egy pointerrel, megnöveljük a futási időt. Ha nyilvántartjuk a lista végeket, plusz Θ (n) tárigénye lenne az algoritmusnak. Viszont, ha egy ügyes trükkel fordítva, n..1 irányban járjuk be az eredeti gráf éllistáit, akkor i csökkenő, így mindig a lista elejére kell felvenni az új élt, így nem nő a tárigény, és a kívánt műveletigény is megvalósul.

Transzponál(A/1:Edge*[n],AT/1:Edge*[n])

 	rage [11]/A1/ 112age	r
i	= 1 to n	
AT[i]:=0		
i = r	downto 1	
	p:=A[i]	
	p ≠ 0	
	u:=p->v	
	q:=new Edge	
	q->v:=i	
	q->next:=A[u]	
	A[u]:=q	
	p:=p->next	

AT pointer tömb feltöltése null értékkel.

Visszafelé haladunk az eredeti gráf csúcsain. i csúcs éllistájának bejárása p pointerrel.

(i,u) él volt az eredeti gráfban, tehát egy

(u,i) élt kell létrehozni a transzponált

gráfban. Új listaelemet hozunk létre, kitöltjük,

majd befűzzük az u csúcs éllistájának

elejére.

A listát bejáró pointert tovább léptetjük.

Műveletigény: első ciklus $\Theta(n)$, második ciklus $\Theta(n+m)$, tehát összességében az algoritmus $\Theta(n+m)$.

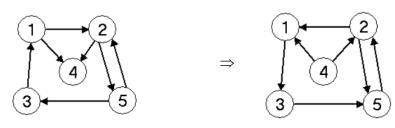
Transzponálás "helyben" (haladóbb feladat)

Nagy gráfok esetén a memória kímélése miatt transzponálás esetén az eredeti gráfot lebontják, és annak listaelemeit felhasználva állítják elő a transzponált gráfot. Így kicsit nehezebb a feladat. Készítsük el a "helyben" transzponálás algoritmusát. Az éllisták növekvőleg rendezettek az eredeti adatszerkezetben, és azt szeretnénk, ha a transzponált gráfot leíró adatszerkezet listái is csúcs szerint növekvően rendezettek lennének. Műveletigény: $\Theta(n+m)$, ahol n=|V| és m=|E|.

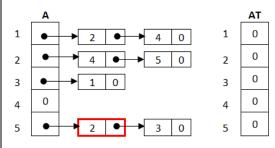
Megoldás ötlete: az előző feladatban leírtakhoz hasonlóan járunk el, csak nem új listaelemet foglalunk, hanem az eredeti listaelemet kifűzzük, átírjuk a csúcsot, és befűzzük a helyére. Ha a ciklus n..1 irányú, akkor most is mindig a lista elejére kell befűzzük az új elemet.

Szemléltető ábra az algoritmus működéséhez:

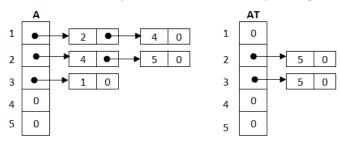
Transzponáljuk a példa gráfunkat:

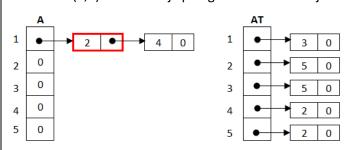
Induló helyzet. A pirossal jelzett listaelemmel indul a feldolgozás: (5,2) élből a transzponált gráfban egy (2,5) élt hozunk létre.

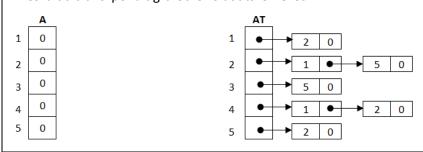
Az 5-ös csúcs éllistáját lebontottuk, a transzponált gráfban létrehoztuk a (2,5), majd (3,5) éleket.

Folytatva az algoritmust, a 3-as és 2-es csúcsok éllistáit is lebontottuk, a transzponált gráfban létrejöttek az (1,3), (4,2) és (5,2) élek. Most fogjuk látni, az n..1 irányú ciklus előnyét, a pirossal bekeretezett (1,2) élt megfordítva (2,1) éle lesz a transzponált gráfnak, és ez pont a 2-es csúcs listájának elejére illik, a következő (1,4) él fordítottja pedig a 4-es csúcs listájának elejére kerül majd.

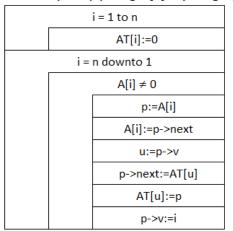

Elkészült a transzponált gráfot leíró adatszerkezet:

És most lássuk az algoritmust:

HelybenTranszponál(A/1:Edge*[n],AT/1:Edge*[n])

AT pointer tömb feltöltése null értékkel.

Visszafelé haladunk az eredeti gráf csúcsain.

Amíg A[i] lista el nem fogy:

p pointerben megjegyezzük az első listaelem címét,

kifűzzük a lista első elemét,

(i,u) él volt a gráfban, (u,i) élt kell létrehozni,

p című elem befűzése u csúcs éllistájába, a

lista elejére,

i-be mutató élt hozunk létre.

Műveletigény: az előző megoldáshoz hasonlóan könnyen látszik a $\Theta(n+m)$ műveletigény.

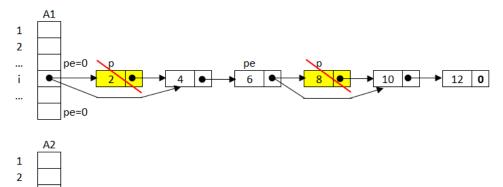
Különbség gráf

i

Adott két irányított gráf G1 és G2 szomszédossági listás ábrázolásban, G1 az A1: Edge*[n], G2 az A2[n] tömbben. A két gráf csúcsai ugyanazok, az élek mások. Az éllisták csúcs szerint növekvően rendezett listák. Készítse el A1 tömbben a G1\G2 gráfot. G1\G2 gráf csúcsai ugyanazok, mint a két bemeneti gráfnak, élei pedig G1 élei közül azok, amelyek, G2 gráfban nem szerepelnek. A megoldásban használja ki, hogy az éllisták rendezettek! Műveletigény O(n²)

Ötlet: Mivel az éllisták rendezettek, a leghatékonyabb megoldást, a két lista összefésülésével kapjuk. Ennek szemléltetése az i-dik csúcsra:

- A1[i] listán p, A2[i] listán q pointerrel haladunk.
- Három eset lehetséges $(p \rightarrow v < q \rightarrow v; p \rightarrow v = q \rightarrow v; p \rightarrow v > q \rightarrow v)$
- A1[i] listából törlünk elemeket, a törléshez kell az előző listaelem elem címe, ez lesz majd pe pointerben. Ha az elsőt töröljük, akkor viszont A[i] módosul!
- Ha bármelyik listán végig értünk, az összefésülés leállhat.

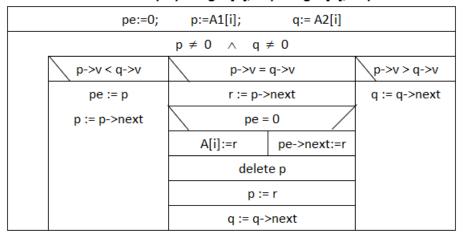

A megoldás (az összefésülés algoritmusát kiemeltük):

KülönbségGráf(A1/1:Edge*[n]; A2/1:Edge*[n])

i = 1 to n
Összefésül(A1, A2,i)

Összefésül(A1/1:Edge*[n]; A2/1:Edge*[n]; i:N)

Műveletigény: egy éllista hossza O(n), a listák összefésülése O(n), n csúcsra elvégezve a listák összefésülését: $O(n^2)$

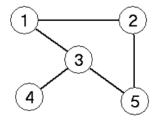
Komplementer gráf

Adott egy irányítatlan gráf szomszédossági listás reprezentációja az A/1:Edge*[n] tömbben. Az A tömb az éllisták első elemére mutató pointereket vagy 0 értéket tartalmaz. Az éllisták csúcs szerint növekvően rendezett listák. Készítsen algoritmust, mely az éllistákat egyszer bejárva, hasonló ábrázolással, az AK:Edge*[n] tömbben létrehozza a komplementer gráfot. Műveletigény: O(n+m), O(n) segédmemória használható.

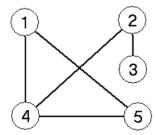
Definíció: Valamely G=(V,E) irányítatlan gráf komplementer gráfja az a gráf, amelynek csúcshalmaza megegyezik a G gráf csúcshalmazával, az élhalmaza pedig a G gráf élhalmazának a komplementer halmaza (a teljes gráf élhalmazára, mint alaphalmazra nézve).

Megjegyzés: Hurokélt nem tartalmaznak a gráfok, ügyeljünk rá, hogy a komplementer gráfba se kerüljön be hurokél.

G gráf:

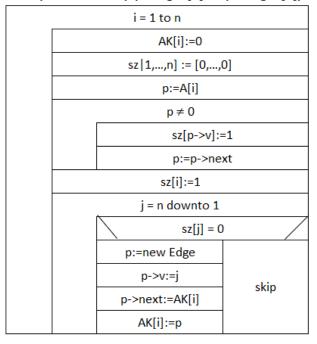
G komplementer gráfja:

Megoldás ötlete:

A[i] ($1 \le i \le n$) éllistákat bejárva, egy sz[1..n] segéd tömbbe a k-dik helyre 1-et írunk, ha i csúcsnak van k szomszédja (azaz (i,k) él van a gráfban), és 0-át, ha nincs. Ezt a segéd tömböt felhasználva könnyen előállítható a komplementer gráf i csúcsának éllistája: azokat az éleket kell felvenni, ahol sz[i]=0. Ügyelni kell két dologra: a kapott AK[i] éllista csúcs szerint rendezve legyen, valamint, hogy hurokélt ne hozzunk létre!

KomplementerGráf(A/1:Edge*[n]; AK/1: Edge*[n])

AK[i] lista pointerét nullára állítjuk. A segéd tömböt feltöltjük nullával.

Bejárjuk A[i] listát, azon csúcsoknál amelyek szerepelnek a listában, a segédtömbbe 1-et írunk. Nehogy hurokélt létrehozzunk.

Ott kell felvenni élt, ahol az eredeti gráfban nem volt, azaz sz[j]=0. Ha visszafele haladunk, mindig AK[i] lista

elejére kell beszúrni az új élt, hogy végül csúcs szerint rendezett listát kapjunk.

SZORGALMI HÁZI FELADATOK

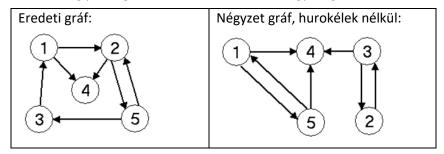
G² gráf előállítása csúcsmátrixra, szomszédossági listára

Legyen G=(V,E) egy irányított gráf. G^2 gráfnak nevezzük azt a $G^2=(V,E^2)$ gráfot, melynek csúcsai megegyeznek az G gráf csúcsaival, élei pedig a következők: $(u,v) \in E^2 \Leftrightarrow (u,w)$ és $(w,v) \in E$. Azaz (u,v) éle a G^2 gráfnak pontosan akkor, ha létezik u-ból v-be kettő hosszú út az eredeti gráfban. Ha hurokél keletkezne, azt ne ábrázoljuk a négyzet gráfban.

Készítsünk algoritmust, mely előállítja a G² gráfot

- a) ha G csúcsmátrixszal van ábrázolva az A mátrixban, G^2 keletkezzen A2 mátrixban. Műveletigény: $O(n^3)$.
- b) ha G szomszédossági listával van ábrázolva A pointer tömbbel. G^2 keletkezzen A2 tömbben. Műveletigény: O(n*m)

Nézzük meg példa gráfunk esetén mi lenne a négyzet gráf?

Abszolút nyelő csúcs keresése csúcsmátrixos ábrázolású irányított gráfban

Legyen G=(V,E) egy irányított gráf. Csúcsmátrixszal ábrázolva az A mátrixban. Határozzuk meg van-e abszolút nyelő csúcsa a gráfnak, ha van, adjuk is meg a csúcsot. A gráf u csúcsát abszolút nyelőnek nevezzük, ha az u csúcs befoka n-1, kifoka pedig 0. Azaz minden más csúcsból létezik u-ba mutató él, viszont u-ból nem indul ki egyetlen él sem. A feladat tehát a következő: egy olyan i indexű sort kell találni a mátrixban, hogy a sor csak nullát tartalmaz, de ugyanakkor az i-dik oszlop a főátlót kivéve csupa 1-est tartalmaz. Könnyű találni $O(n^2)$ műveletigényű algoritmust: keresünk egy csupa nulla sort (ez $O(n^2)$, ha találtunk, ellenőrizzük a megfelelő oszlopot, hogy a főátlót kivéve csupa egyes-e, ez O(n), összességében $O(n^2)$. Oldjuk meg O(n) műveletigénnyel!